

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

**تحلیل ساختاری و مضمونی رمان چهل سالگی
در مقایسه با فیلمنامه اقتباسی همان اثر**

استاد راهنما:

دکتر نعمت الله ایران زاده

استاد مشاور:

دکتر علی اکبر عطرفی

دانشجو:

ریحانه کاشانی خطیب

خرداد ۱۳۹۱

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: تحلیل ساختاری و مضمونی رمان چهل سالگی در مقایسه با فیلم نامه اقتباسی همان اثر	
نویسنده / محقق: ریحانه کاشانی خطیب	
استاد راهنما: نعمت الله ایران زاده	استادان مشاور: علی اکبر عطفی
کتابنامه: دارد	واژه نامه: ندارد
نوع پایان نامه: ☐ بنیادی ☐ توسعه ای ☒ کاربردی	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۹۱-۱۳۹۰
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبائی
دانشکده: ادبیات فارسی و زبانهای خارجی	
تعداد صفحات: ۱۲۰	
کلید واژه ها به زبان فارسی: نقد ادبی، تحلیل روایی، داستان معاصر فارسی، رمان چهل سالگی، اقتباس ادبی، فیلم چهل سالگی، نقد فیلم، ناهید طباطبائی	
کلید واژه ها به زبان انگلیسی: literally criticism , narrative analysis ,persian contemporary story , Chehel salegi's novel, literally adaption , Chehel salegi's movie , movie criticism, Nahid Tabaatabaa'i.	
چکیده	
<p>الف: موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):</p> <p>بررسی روند اقتباس فیلم از رمان، از جمله موضوعاتی است که به علت تبدیل دو رسانه مهم (سینما و ادبیات) به یکدیگر، بسیار قابل توجه است. آنچه موضوع تحقیق حاضر را از دیگر موضوعات مشابه متمایز می کند، اقتباس چند پیش متنی است. در فیلم چهل سالگی علاوه بر اقتباس از رمان چهل سالگی، از داستان اول مثنوی (پادشاه و کنیزک) هم به شیوه وفادارانه اقتباس شده است. از این رو، فیلم نامه اقتباسی چهل سالگی، با ادبیات معاصر و ادبیات کهن ارتباط بینامتنی دارد. علاوه بر این، تحلیل فیلم نامه های اقتباسی با استفاده از نظریات روایت شناسانه، موجب می شود، مباحث نقد ادبی در حوزه هایی غیر از متون ادبی مورد استفاده قرار گیرند و حیطه ی کاربردی این نظریات گسترش یابد.</p>	

ب: مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسشها و فرضیه ها:

در این تحقیق سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

- روایت شناسی چیست؟

- متغیرهای تحلیلی داستان و فیلم بنا بر رویکرد روایت شناسانه کدام اند؟

- آیا می توان فیلم نامه را همچون یک متن روایی تحلیل کرد؟

- شیوه روایت رمان با فیلم چه تفاوت هایی دارد؟

- اصول اقتباس ادبی چیست و چه انواعی دارد؟

- چه معیارهایی برای تحلیل فیلم های اقتباسی می توان در نظر گرفت؟

روایت شناسی شاخه ای از مطالعات ساختارگرا است که به بررسی قوانین حاکم بر یک متن داستانی می پردازد. تمرکز این شیوه بر تحلیل ساختارهای روایتی همچون: کنشها، پی رفتها، کنشگرها و... در متن روایی است. برای تحلیل داستان با استفاده از این شیوه طبق الگوی کلی ساختارگرایان، ابتدا باید عناصر داستانی را مورد بررسی قرار داد، سپس تأثیر این اجزا را بر نظام کلی اثر بررسی کرد. از آنجا که بنا بر عقیده روایت شناسان معروف همچون رولان بارت، هر اثر هنری را می توان یک متن روایی قلمداد کرد؛ پس می توان فیلم نامه را هم با رویکرد روایت شناسانه تحلیل کرد. فیلم نامه عناصر سازنده روایی خاص خود را دارد که بسیار شبیه به رمان است. اما با توجه به اینکه این دو رسانه برای ارتباط از دو ابزار متفاوت (واژه و تصویر) بهره می گیرند، قطعاً در شیوه روایت یک داستان واحد تفاوت هایی وجود خواهد داشت. تکنیک های تصویری سینماگر را قادر می سازد که چندین صفحه از رمان را در یک صحنه نمایش دهد. از طرف دیگر نویسنده رمان با استفاده از واژه دنیایی ذهنی خلق می کند که تبدیل آن به دنیای عینی بسیار دشوار خواهد بود. این تفاوت ها موجب می شود یک اقتباس گر با مشکلات زیادی در تبدیل رمان به فیلم مواجه شود. از این رو نظریه پردازان سینما برای اقتباس اصولی وضع کرده اند که تا حدی به اقتباس گر آزادی عمل می دهد. تقسیم بندی انواع اقتباس به لفظ به لفظ، وفادارانه و آزاد موجب شد کارگردان از خرده گیری منتقدان متعصبی که موفقیت یک فیلم اقتباسی را در پیروی لفظ به لفظ از اثر اصلی می دانند، خلاصی یابد. امروزه با توجه به موفقیت فیلم های اقتباسی و انتقادات دوسویه ای که همواره به همراه دارد، معیار تحلیل فیلم های اقتباسی را طبق پیشنهاد حمیدی فعال می توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. بررسی چگونگی بازآفرینی عناصر داستانی رمان در فیلم

۲. تبیین معنای رمان از منظر یک نظریه ادبی و بررسی تطبیقی آن با فیلم نامه اقتباسی

پ: روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه گیری و روشهای نمونه گیری، ابزار

اندازه گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها:

روش کار در این تحقیق به شیوه توصیفی و کتابخانه ای است. ابتدا مطالب مربوط به روایت شناسی و نظریات روایت شناسان معروف همچون: ژرارڈ ژنت، آلژیرداس گریماس و کلود برمون، جمع آوری شد. با توجه به اینکه مباحث مطرح شده در تئوری های ادبی مفاهیمی نسبتاً انتزاعی هستند، فهم و دریافت این مباحث را مشکل می کند. متأسفانه در بیشتر موارد مخدوش بودن ترجمه ها بر مشکل دیریاب بودن این نظریات می افزاید. از این رو نگارنده تا حد امکان از ارجاعات مستقیم خودداری کرده است. در ادامه مباحث تحلیل روایی فیلم و تعاریف مربوط به آنها مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت اصول اقتباس ادبی و شگردهای آن مطرح شد. در بخش بعدی رمان چهل سالگی با تجزیه عناصر داستانی آن به شیوه ساختاری تحلیل شد. تحلیل روایی فیلم نامه اقتباسی چهل سالگی هم موضوع بحث بخش بعدی این تحقیق بود. در بخش آخر هم روند اقتباس فیلم از رمان و تغییراتی که موجب افزایش ظرفیت دراماتیک داستان شده بود، تجزیه و تحلیل شد.

ت: یافته های تحقیق:

۱. با بررسی دیدگاه های نظریه پردازان روایت و تعاریفی که از عناصر متن روایی ارائه شد می توان نتیجه گرفت همان طور که رولان بارت اشاره کرده است، روایت صرفاً به متون ادبی محدود نمی شود و مجموعه گسترده ای از ژانرهای گوناگون را در بر می گیرد. در تعریف روایت هم هیچ قید خاصی مبنی بر نوشتاری بودن آن مطرح نشده است. در تعریف جامعی که فلودرنیک از روایت ارائه می دهد، روایت بازنمایی جهانی ممکن دانسته شده است که به واسطه ی زبان کلامی یا تصویری، بیان می شود. احمدی هم معتقد است روایتگری اساس کار هر متن تصویری است. پس می توان فیلم را هم یک متن روایی دانست و آن را با رویکرد روایت شناسانه تحلیل کرد.

۲. رویکرد روایت شناسانه زیر مجموعه ای از مکتب ساختارگرایی است که در پی یافتن دستور زبان واحدی برای متون روایی است. به همین جهت برای تحلیل هرگونه متن روایی (اعم از رمان یا فیلم) ابتدا باید ساختار آنها را مورد بررسی قرار داد و روابطی که این اجزا با همدیگر دارند در ارتباط با کلیت متن بررسی شود در فصل اول و دوم ساختار رمان و فیلم شرح داده شد و متغیرهای تحلیل روایی بر اساس عناصر داستانی مورد بررسی قرار گرفت. از آنجا که رمان معاصر شبیه ترین نوع ادبی به فیلم است، ساختار این دو رسانه هم بسیار نزدیک به یکدیگر تحلیل می شود. بسیاری از اصطلاحات مربوط به داستان نویسی مانند زاویه دید، بازگشت به گذشته، طرح، نقطه اوج، بحران و ... در بررسی اجزای سازنده فیلم هم به کار می روند. امروزه نظریه روایت در پژوهش هایی به کار گرفته می شود که اختصاصاً با ادبیات مرتبط نیستند. داستان ها اشکال متفاوت و متنوعی دارند، به همین دلیل روایت شناسی به حوزه های گوناگونی راه پیدا می کند که از جمله آنها می توان سینما را نام برد. روایت در فیلم داستانی فرآیندی است که از رهگذر آن، پیرنگ و سبک فیلم در مسیر هدایت تماشاگر و ارائه نشانه هایی به او جهت ساختن داستان، بر یکدیگر تأثیر می گذارند.

۳. در فصل دوم مبانی تحلیل روایی فیلم مطرح شد و تفاوت ها و شباهت های رمان و فیلم مورد بررسی قرار گرفت. چگونگی انتقال عناصر داستانی به فیلم و تغییراتی که در این روند اتفاق می افتند نیز بررسی شد. راوی ادبی وقتی به راوی سینمایی تبدیل می شود نقش متفاوتی پیدا می کند. راوی سینمایی در نگاه کلی همان دوربین است که با حالتی بی طرف رویدادها را برای مخاطب نمایش می دهد. همچنین راوی سینمایی آزادی عمل یک راوی داستانی را ندارد که به آسانی با توصیف های انتزاعی مخاطب را نسبت به امیال درونی شخصیت ها آگاه سازد. تحلیل روایی فیلم از جمله جدیدترین شاخه های تحقیقات نشانه شناسی است. این نوع تحلیل از درون نوآوری های نقادانه دهه ۱۹۷۰ تولید شده که تعریف جدیدی از نظریه فیلم ارائه می دهد. بدیهی است که این شاخه اصطلاحات خاص خود را هم ابداع کرده است اما ارتباط آن با تحلیل ساختاری و به خصوص نشانه شناسی انکارناپذیر است. این شیوه نقد فیلم در جستجوی شناخت ساختارهای بنیادین فرآیندهای داستان و تعریف زیبایی شناختی مختص گفتمان روایت فیلم است.

۴. فصل سوم به معرفی اقتباس سینمایی اختصاص داده شد. با توجه به آنچه در نظریات ادبی بینامتنیت خوانده می شود می توان اقتباس را هم نوعی رابطه بینامتنی بین متن اصلی و متن اقتباس شده دانست. ژنت رابطه میان متون را دقیق تر بررسی می کند. از دیدگاه او رابطه بین متن اصلی و رابطه تلفیقی با یک متن قبلی یا بعدی است. نوعی متون جدید که روی متن های قدیمی تر نوشته می شوند و مخاطب را به خوانشی دوگانه دعوت می کنند. هر متن اقتباسی از یک یا بیش از یک پیش متن دیگر اقتباس شده است. به طور کلی متون اقتباسی آمیخته از چندین متن هستند. پیش متن گستردگی بسیاری دارد و شامل هر نوع اطلاعاتی در روایت می شود. این اطلاعات می تواند ادبی، هنری، خانوادگی، اجتماعی یا به گونه های دیگر باشند. روایت ها با توجه به ارتباط با دیگر روایت ها به روایت های تک پیش روایت و چند پیش روایتی تقسیم می شوند. فیلم های اقتباسی چند پیش متنی به فیلم هایی گفته می شود که چندین روایت مستقل دارند که در یک روایت کلی تر به هم متصل شده اند. در چنین فیلم هایی روایت هایی که شاید از نظر مضمونی متفاوت باشند به یکدیگر مرتبط شده اند. این گونه روایت های چندپیش متنی خود به دو دسته صریح و ضمنی تقسیم می شوند.

۵. در فصل چهارم و پنجم با توجه به چهارچوب نظری که در فصول قبل مطرح شد، داستان و فیلم چهل سالگی با رویکرد روایت شناسانه مورد بررسی قرار گرفت. سپس در فصل ششم نوع اقتباس سینمایی چهل سالگی بررسی شد. فیلم نامه چهل سالگی یک اقتباس چندپیش متنی است. از یک سو اقتباسی وفادار از رمان چهل سالگی است و از سوی دیگر اقتباسی لفظ به لفظ از داستان پادشاه و کنیزک زیرا این داستان به نثر، از زبان یکی از شخصیت‌های فیلم (فرهاد) با پابندی به تمام جزئیات نقل می‌شود.

۶. با تحلیل ساختاری داستان و فیلم معناهای این دو اثر تبیین شد. سپس با بررسی روند اقتباس ادبی تفاوت‌هایی که در فیلم نامه اقتباسی در نقطه اوج و پایان داستان وجود داشت، مطرح شد. علت تغییراتی که نویسنده در فیلم نامه اعمال کرده است، تاکید وی بر ساختار عرفانی داستان پادشاه و کنیزک می‌باشد. گفتنی است که تفاوت‌هایی که در تبدیل رمان چهل سالگی به فیلم دیده می‌شود، ناشی از تمایز زبان سینما و ادبیات است. در حقیقت این تغییرات در تبدیل واژه به تصویر اجتناب ناپذیرند.

ث: نتیجه گیری و پیشنهادها:

امید است این شیوه تحلیل روایی - که فارغ از هرگونه تعصب و ارزش گذاری، امکان بررسی هر اثر هنری را به منزله یک متن روایی، فراهم می‌کند - مورد استفاده پژوهشگران ادبیات و سینما قرار بگیرد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما:

سمت علمی:

نام دانشکده:

محل امضاء

رئیس کتابخانه

محل امضاء

چکیده

سینمای روایی، از بدو پیدایش وامدار ادبیات داستانی بوده است. ادبیات و سینما هر دو رسانه‌هایی داستان‌گو هستند اما در شیوه روایت خود از ابزارهای متفاوتی استفاده می‌کنند. ادبیات از واژه به عنوان ابزار ارتباطی بهره می‌برد و سینما از تصویر. به همین دلیل برخی از منتقدان سینما، اقتباس ادبی را نوعی ترجمه از زبان ادبیات به زبان سینما قلمداد کرده‌اند. با توجه به اینکه اقتباس از متون ادبی، یکی از رایج‌ترین شیوه‌های فیلم‌سازی است، ضرورت نقد و تحلیل ادبیات داستانی معاصر به ویژه رمان، در رشته ادبیات، بیش از پیش احساس می‌شود. امروزه نظریه‌پردازان روایت هر اثر روایی را به منزله یک متن، مورد بررسی قرار می‌دهند. از دیدگاه آنان هر اثری که ویژگی‌های تعریف روایت را دارا باشد می‌تواند با رویکرد روایت‌شناسانه تحلیل شود. خواه این اثر داستان کوتاه باشد یا رمان یا نمایشنامه و یا حتی فیلم. از این رو در تحقیق حاضر، داستان چهار سالگی به عنوان دستمایه اثری اقتباسی به همین نام از دیدگاه روایت‌شناسانه مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین سعی شده است که با استفاده از مباحث تحلیل روایت در فیلم و اصول اقتباس ادبی، فیلم چهار سالگی تحلیل شود. در تحلیل روایی از نظریات بارت، ژنت، گریماس و برمون استفاده شده است. سپس شگردهای سینمایی که رمان را به فیلم تبدیل می‌کند، مورد بحث قرار گرفته است. از دیدگاه واگنر این شگردها قیاس، انتقال و تفسیر نامیده شده‌اند. این پژوهش در شش بخش تدوین شده است: ۱- مفاهیم، تعاریف و کلیات ۲- فیلم و تحلیل روایی آن ۳- اقتباس سینمایی ۴- تحلیل رمان چهار سالگی ۵- تحلیل فیلم‌نامه چهار سالگی ۶- روند اقتباس فیلم از رمان.

کلیدواژه: نقد ادبی، تحلیل روایی، داستان معاصر فارسی، رمان چهار سالگی، اقتباس ادبی، فیلم چهار سالگی، نقد فیلم، ناهید طباطبایی.

فهرست مطالب

۱- مفاهیم، تعاریف و کلیات

مقدمه ۲

۱-۱ روایت شناسی

۱-۱-۱ تعریف روایت ۵

۲-۱-۱ سطوح روایت ۷

۳-۱-۱ انواع روایت از دید افلاطون ۸

۴-۱-۱ موضوع تحلیل روایی ۹

۵-۱-۱ روایت شناسی ۹

۳-۱ تحلیل ساختاری و الگوی پراپ ۱۰

۴-۱ نظریه گرماس ۱۰

۵-۱ نظریه کلود برمود ۱۲

۶-۱ نظریه ژنت ۱۲

۱-۶-۱ زمان در روایت ۱۲

۲-۶-۱ کانونی شدگی ۱۴

۳-۶-۱ روابط داستان و روایت ۱۴

۷-۱ راوی ۱۵

۸-۱ ساختار رمان ۱۵

- ۱-۸-۱ پیرنگ ۱۷
- ۲-۸-۱ شروع یا مقدمه چینی ۱۸
- ۳-۸-۱ کشمکش ۱۸
- ۴-۸-۱ بحران ۱۹
- ۵-۸-۱ شخصیت ۱۹
- ۶-۸-۱ شخصیت پردازی ۱۹
- ۱-۶-۸-۱ گفتن یا نشان دادن ۲۰
- ۲-۶-۸-۱ تغییر شخصیت ۲۰
- ۳-۶-۸-۱ شخصیت اصلی ۲۰
- ۴-۶-۸-۱ شخصیت واسطه ۲۱
- ۵-۶-۸-۱ تضاد درونی ۲۱
- ۷-۸-۱ زاویه دید ۲۱
- ۸-۸-۱ گفتگو ۲۲

۲- فیلم و تحلیل روایی آن

- ۱-۲ رویکرد ساختاری ۲۴
- ۲-۲ تعریف روایت در فیلم داستانی ۲۴
- ۳-۲ اصول مشترک فیلم و روایت ۲۵
- ۴-۲ تفاوت نقل روایت و نمایش در فیلم ۲۶
- ۵-۲ رمان و فیلم (تفاوت ها و شباهت ها) ۲۷

- ۶-۲ شیوه های روایت داستان در فیلم ۲۸
- ۷-۲ تحلیل روایی فیلم ۲۹
- ۱-۷-۲ متغیرهای تحلیل فیلم ۲۹
- ۲-۷-۲ ساختار فیلمنامه ۳۰
- ۱-۲-۷-۲ مقدمه چینی یا تعریف ۳۰
- ۲-۲-۷-۲ آویزه یا گره افکنی ۳۰
- ۳-۲-۷-۲ نقطه اوج ۳۱
- ۴-۲-۷-۲ پایان و انواع آن ۳۱
- ۵-۲-۷-۲ رویداد موازی ۳۱
- ۳-۷-۲ انواع راوی سینمایی ۳۱
- ۴-۷-۲ تفاوت راوی سینمایی و راوی داستان ۳۲
- ۵-۷-۲ نقطه دید در سینما (زاویه دید راوی) ۳۳
- ۱-۵-۷-۲ انواع نقطه دید در فیلم ۳۴
- ۲-۵-۷-۲ تک گویی درونی و جریان سیال ذهن ۳۴
- ۳-۵-۷-۲ زاویه دید دانای مطلق ۳۴
- ۴-۵-۷-۲ زاویه دید سوم شخص ۳۵
- ۵-۵-۷-۲ زاویه دید اول شخص مفرد ۳۵
- ۶-۵-۷-۲ چشم- دوربین ۳۶
- ۸-۲ روابط زمانی در سینما بر اساس نظریه ژنت ۳۶

- ۳۸..... ۱-۸-۲ کارکرد تکرار
- ۳۹..... ۲-۸-۲ زمان مستقیم
- ۴۰..... ۳-۸-۲ زمان موازی (همزمانی)
- ۴۰..... ۴-۸-۲ بازگشت به گذشته (فلش بک)
- ۴۱..... ۹- تفاوت شخصیت پردازی در رمان و فیلم
- ۴۲..... ۱۰-۲ گفتگو در فیلم (دیالوگ)
- ۴۴..... ۱-۱۰-۲ الگوهای زیربنایی برای تحلیل گفتگو
- ۴۵..... ۱۱-۲ کارکرد روایی موسیقی فیلم

۳- اقتباس سینمایی

- ۴۸..... ۱-۳ تعریف اقتباس
- ۵۰..... ۲-۳ آمار اقتباس های موفق
- ۵۰..... ۳-۳ شگردهای اقتباس سینمایی
- ۵۲..... ۴-۳ انواع تلخیص
- ۵۲..... ۵-۳ گونه شناسی روایت های اقتباسی از نظر پیش متن ها
- ۵۳..... ۶-۳ وفاداری به متن اصلی در اقتباس
- ۵۶..... ۷-۳ تحلیل فیلم های اقتباسی

۴- تحلیل رمان چهل سالگی

- ۵۹..... ۱-۴ طرح
- ۵۹..... ۲-۴ شروع

- ۳-۴ کشمکش ۶۰
- ۴-۴ بحران ۶۱
- ۵-۴ تعلیق ۶۱
- ۶-۴ نقطه اوج ۶۳
- ۷-۴ شخصیت پردازی ۶۴
- ۱-۷-۴ نمونه هایی از شیوه گفتن ۶۵
- ۲-۷-۴ نمونه هایی از شیوه نشان دادن ۶۶
- ۸-۴ زاویه دید ۶۷
- ۹-۴ کانونی شدگی ۶۷
- ۱۰-۴ تحلیل روابط زمانی داستان ۶۸
- ۱-۱۰-۴ نظم ۶۸
- ۲-۱۰-۴ بازگشت به گذشته برون متنی ۶۸
- ۳-۱۰-۴ بازگشت به گذشته درون متنی ۷۰
- ۴-۱۰-۴ بازگشت به آینده ۷۰
- ۵-۱۰-۴ تداوم ۷۱
- ۶-۱۰-۴ بسامد ۷۲
- ۱۱-۴ تحلیل گفتگو ۷۲
- ۱۲-۴ تضادها و تقابل های داستان بر اساس مربع معنی شناختی گریماس ۷۵
- ۱۳-۴ تحلیل پی رفت ها بر اساس نظریه برمون ۷۶

۷۶.....۱۴-۴ بینامتنیت در داستان.....

۷۷.....۱۵-۴ بن مایه یا موتیف ها در داستان.....

۵- تحلیل فیلم نامه چهل سالگی

۸۱.....۱-۵ طرح.....

۸۲.....۲-۵ مقدمه چینی.....

۸۳.....۳-۵ آویزه یا گره افکنی.....

۸۳.....۴-۵ نقطه اوج.....

۸۳.....۵-۵ گره گشایی.....

۸۳.....۶-۵ پایان.....

۸۴.....۷-۵ تحلیل شخصیت های فیلم.....

۸۵.....۸-۵ راوی.....

۸۶.....۱-۸-۵ راوی هم داستان.....

۸۸.....۲-۸-۵ راوی فراداستانی.....

۹۰.....۹-۵ نقطه دید در فیلم.....

۹۰.....۱۰-۵ کانونی شدگی.....

۹۰.....۱۱-۵ سطوح روایتی در فیلم.....

۹۰.....۱۲-۵ روابط زمانی فیلم بر اساس نظریه ژنت.....

۹۲.....۱-۱۲-۵ همزمانی یا رویداد موازی.....

۹۳.....۲-۱۲-۵ بازگشت به گذشته یا فلش بک.....

۹۴.....	۱۳-۵ تحلیل دیالوگ های فیلم
۱۰۱.....	۱۴-۵ تحلیل ساختاری داستان پادشاه و کنیزک
۱۰۱.....	۱-۱۴-۵ طرح
۱۰۲.....	۲-۱۴-۵ تحلیل شخصیت ها
	۶- روند اقتباس فیلم از رمان
۱۰۴.....	۱-۶ نوع اقتباس
۱۰۴.....	۲-۶ پیش‌روایت ها در فیلم‌نامه چهل سالگی
۱۰۴.....	۱-۲-۶ شخصیت ها
۱۰۵.....	۲-۲-۶ روابط زمانی
۱۰۵.....	۳-۲-۶ طرح
۱۰۵.....	۴-۲-۶ تحلیل مضمونی
۱۰۶.....	۵-۲-۶ موتیف های فیلم
۱۰۸.....	نتیجه‌گیری
۱۱۲.....	منابع
۱۱۸.....	پیوست

فصل اول

مفاهیم، تعاریف و کلیات

روایت دقیقاً با تاریخ بشر آغاز می‌شود و هیچ کجا انسانی بدون روایت نبوده است... روایت جهانی است: فرا تاریخی و فرا فرهنگی، به سادگی خود زندگی. (رولان بارت)

علاقه انسان به داستان‌گویی، در طول تاریخ موجب پیدایش هنرهای گوناگون شده است. ادبیات به عنوان مادر هنرهای نمایشی همچون تئاتر و سینما، قدیمی‌ترین ابزار بشر برای روایتگری بوده است. ساخت فیلم‌های اقتباسی با استفاده از دستمایه‌های ادبی، در بیشتر موارد با موفقیت همراه بوده است و از این رو بخش مهمی از فیلم‌های ساخته شده در جهان، فیلم‌های اقتباسی هستند. با توجه به موارد گفته شده، امروزه نظریه‌پردازان روایت، ضرورت تبیین مباحث روایت‌شناسی را در زمینه نقد فیلم‌های اقتباسی، بیش از گذشته متذکر می‌شوند.

در تحقیق حاضر، سعی شده است، تأثیر شیوه‌های روایتگری ادبی بر سینما به وسیله‌ی تحلیل ساختاری رمان چهل سالگی نوشته ناهید طباطبایی، بررسی شود. اقتباس سینمایی این رمان در جشنواره فجر سال ۸۸ بسیار موفق بود. فیلم چهل سالگی، برنده جایزه بهترین فیلم‌نامه اقتباسی شد. به همین دلیل، بررسی اصول اقتباس ادبی از طریق تحلیل فیلم چهل سالگی، از جمله دیگر اهداف این تحقیق بوده است. لازم به گفتن است که از جمله ویژگی‌های منحصر به فرد این اقتباس سینمایی، توجه به دو منبع ادبی بوده است که یکی داستان معاصر است (رمان چهل سالگی) و دیگری از متون کهن ادبیات فارسی (داستان پادشاه و کنیزک) است.

مباحث مربوط به روایت‌شناسی، ریشه در نظریه ساختارگرایی دارند. تحلیل‌های ساختاری با تکیه بر اصول روایت‌شناسی بر روی متون داستانی، در نقد ادبی بسیار پرطرفدار است و پایان‌نامه‌های بسیاری در این حوزه نوشته شده است. اما در زمینه بررسی تطبیقی این تحلیل‌ها با فیلم‌نامه‌های اقتباسی، علی‌رغم ضرورت آن، پژوهش‌های کمی صورت گرفته است. نگارنده در جستجوی خود تنها دو پایان‌نامه با موضوع مرتبط پیدا کرد.

۱. حمیدی فعال، پیمان: رمان و فیلم: نگاهی به اقتباس سینمای ایران از رمان فارسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، استاد راهنما: حسین پاینده دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۹

۲. رضایی، ندا : اقتباس ادبی در سینمای ایران بر اساس نمونه های برگزیده (گاو، داش آکل، مهمان مامان) استاد راهنما: مسعود جعفری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۵

در این تحقیق سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

- روایت شناسی چیست؟

- متغیرهای تحلیلی داستان و فیلم بنا بر رویکرد روایت شناسانه کدام اند؟

- آیا می توان فیلم نامه را همچون یک متن روایی تحلیل کرد؟

- شیوه روایت رمان با فیلم چه تفاوت هایی دارد؟

- اصول اقتباس ادبی چیست و چه انواعی دارد؟

- چه معیارهایی برای تحلیل فیلم های اقتباسی می توان در نظر گرفت؟

روایت شناسی شاخه ای از مطالعات ساختارگرا است که به بررسی قوانین حاکم بر یک متن داستانی می پردازد. تمرکز این شیوه بر تحلیل ساختارهای روایتی همچون: کنش ها، پی رفت ها، کنشگرها و... در متن روایی است. برای تحلیل داستان با استفاده از این شیوه طبق الگوی کلی ساختارگرایان، ابتدا باید عناصر داستانی را مورد بررسی قرار داد، سپس تأثیر این اجزا را بر نظام کلی اثر بررسی کرد. از آنجا که بنا بر عقیده روایت شناسان معروف همچون رولان بارت، هر اثر هنری را می توان یک متن روایی قلمداد کرد؛ پس می توان فیلم نامه را هم با رویکرد روایت شناسانه تحلیل کرد. فیلم نامه عناصر سازنده روایی خاص خود را دارد که بسیار شبیه به رمان است. اما با توجه به اینکه این دو رسانه برای ارتباط از دو ابزار متفاوت (واژه و تصویر) بهره می گیرند، قطعاً در شیوه روایت یک داستان واحد تفاوت هایی وجود خواهد داشت. تکنیک های تصویری سینماگر را قادر می سازد که چندین صفحه از رمان را در یک صحنه نمایش دهد. از طرف دیگر نویسنده رمان با استفاده از واژه دنیایی ذهنی خلق می کند که تبدیل آن به دنیای عینی بسیار دشوار خواهد بود. این تفاوت ها موجب می شود یک اقتباس گر با مشکلات زیادی در تبدیل رمان به فیلم مواجه شود. از این رو نظریه پردازان سینما برای اقتباس اصولی وضع کرده اند که تا حدی به اقتباس گر آزادی عمل می دهد. تقسیم بندی انواع اقتباس به لفظ، وفادارانه و آزاد موجب شد کارگردان از خرده گیری منتقدان متعصبی که موفقیت یک فیلم

اقتباسی را در پیروی لفظ به لفظ از اثر اصلی می‌دانند، خلاصی یابد. امروزه با توجه به موفقیت فیلم‌های اقتباسی و انتقادات دوسویه ای که همواره به همراه دارد، معیار تحلیل فیلم‌های اقتباسی را طبق پیشنهاد حمیدی فعال می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. بررسی چگونگی بازآفرینی عناصر داستانی رمان در فیلم

۲. تبیین معناهای رمان از منظر یک نظریه ادبی و بررسی تطبیقی آن با فیلم‌نامه اقتباسی

روش کار در این تحقیق به شیوه توصیفی و کتابخانه‌ای است. ابتدا مطالب مربوط به روایت‌شناسی و نظریات روایت‌شناسان معروف همچون: ژرارد ژنت، آلژیرداس گریماس و کلود برمون، جمع‌آوری شد. با توجه به اینکه مباحث مطرح شده در تئوری‌های ادبی مفاهیمی نسبتاً انتزاعی هستند، فهم و دریافت این مباحث را مشکل می‌کند. متأسفانه در بیشتر موارد مخدوش بودن ترجمه‌ها بر مشکل دیریاب بودن این نظریات می‌افزاید. از این رو نگارنده تا حد امکان از ارجاعات مستقیم خودداری کرده است. در ادامه مباحث تحلیل‌روایی فیلم و تعاریف مربوط به آنها مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت اصول اقتباس ادبی و شگردهای آن مطرح شد. در بخش بعدی رمان چهل سالگی با تجزیه عناصر داستانی آن به شیوه ساختاری تحلیل شد. تحلیل‌روایی فیلم‌نامه اقتباسی چهل سالگی هم موضوع بحث بخش بعدی این تحقیق بود. در بخش آخر هم روند اقتباس فیلم از رمان و تغییراتی که موجب افزایش ظرفیت دراماتیک داستان شده بود، تجزیه و تحلیل شد.

امید است این شیوه تحلیل‌روایی - که فارغ از هرگونه تعصب و ارزش‌گذاری، امکان بررسی هر اثر هنری را به منزله یک متن‌روایی، فراهم می‌کند - مورد استفاده پژوهشگران ادبیات و سینما قرار بگیرد.

در پایان نگارنده بر خود لازم می‌داند مراتب سپاسگزاری و قدرشناسی خود را نسبت به استادان فرزانه ای که وظیفه هدایت و مشاوره این پایان‌نامه را بر عهده گرفتند، اعلام کند. استاد ارجمند جناب آقای دکتر نعمت‌الله ایران‌زاده که با نکته‌سنجی و حوصله‌ی فراوان راهنمایی این پایان‌نامه را پذیرفتند و همچنین استاد گران‌مایه جناب آقای دکتر علی‌اکبر عطرفی که پدران‌نویسنده را از مشاوره‌های مفید خود بهره‌مند ساختند. در نهایت از استاد فاضل جناب آقای دکتر داوود اسپرهم که داوری این نوشته را بر عهده داشتند بی‌نهایت سپاسگزارم.

۱-۱ روایت شناسی

۱-۱-۱ تعریف روایت

اصل واژه narration در لاتین narrate و در یونانی gnarus به معنای شناخت و دانش است. «به این اعتبار روایت به معنای دانش و شناخت است. ارسطو نیز در نظریه ادبی داستان محاکاتی را نوعی تحقق دانش می‌خواند.» (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۷۶)

رولان بارت روایت‌های جهان را بی شمار می‌داند. از دیدگاه او روایت این قابلیت را دارد که مجموعه متنوع و عظیمی از ژانرها را شکل دهد. برای مثال: اسطوره، افسانه، فابل، حماسه، تاریخ، تراژدی، کمدی، سینما و ... وی معتقد است که روایت قدمتی به طول تاریخ بشر دارد و در هیچ دوره ای هیچ انسانی بدون روایت نبوده است. (رک: بارت، ۱۳۸۷: ۲۶)

یاکوب لوته در تعریف خود از روایت بر سلسله مراتبی بودن روایت تاکید می‌کند و از ویژگی‌های آن به زمانمندی و در مکان بودن آن اشاره می‌کند. «روایت معرف زنجیره ای از رخدادهاست که در زمان و مکان (فضا) واقع شده است. گفتگوی ما با دیگران حاوی قطعات روایی است در واقع ما اغلب چیزی را که خود تجربه کرده‌ایم گزارش می‌کنیم. اغلب افکار ما شکل روایی دارد. روایی بودن متن به این معناست که متن از طریق کلام، داستانی را نقل می‌کند» (لوته، ۱۳۸۶: ۹ و ۲۱)

مونیکا فلودرنیک تعریف قابل قبولی از روایت ارائه می‌دهد که نسبت به دیگر تعاریف جامع‌تر به نظر می‌رسد. از جمله ویژگی‌هایی که تعریف او را از دیگران متمایز می‌کند تاکید او بر شخصیت‌ها و کنش‌های هدفمند آنهاست. «روایت (در فرانسه recit و معادل آلمانی آن erzählung) بازنمایی جهانی ممکن است به واسطه زبان کلامی یا تصویری. در مرکزیت آن جهان یک یا چند شخصیت انسانی قرار دارند که در محدوده زمان و مکان قرار گرفته‌اند و در بیشتر مواقع کنش‌های هدفمندی را انجام می‌دهند.» (fludernik, ۲۰۰۹: ۶)

مایکل تولان تعریف کوتاهی از روایت ارائه می‌دهد که در کتاب‌های مربوط به روایت شناسی به آن بسیار ارجاع داده شده است. «توالی از پیش انگاشته شده رخدادهایی که به طور غیر تصادفی به هم

اتصال یافته‌اند» (تولان، ۱۳۸۳: ۲۰) از دیدگاه او دو شرط علیت (غیر تصادفی بودن) و زنجیره ای بودن (توالی) از شروط لازم یک روایت هستند. وی در ادامه توضیح می‌دهد که روایت بیان دوباره رخدادهایی است که از نظر زمانی و مکانی از مخاطب فاصله دارند. گوینده یا راوی حاضر است و به مخاطب نزدیک است اما رخدادها غایب اند. از طرفی تعیین اینکه متنی روایت است یا نه، بر عهده مخاطب است؛ به عبارت دیگر اگر بازگویی امری از دید مخاطب روایت نباشد نمی‌توان آن را روایت دانست. (تولان، ۱۳۸۳: ۱۶ و ۲۰ و ۲۱)

تعریف زیر ترکیبی از کار چند نویسنده است:

روایت عبارت است از نقل دو یا چند رویداد که به لحاظ منطقی به هم مرتبط اند، در زمان اتفاق می‌افتند و از طریق یک مضمون ثابت به صورت یک کل تشکیل می‌یابند. نظریه پردازان مختلف روی جنبه های متفاوتی از این تعریف تاکید می‌کنند. در یک سو *جرالد پیرینس* بر ارتباط رویدادها با هم و بر این که روایت شامل واگویی است تاکید می‌کند. از سویی دیگر *ای. ج. گریماس* بر جهت گیری به سوی یک هدف و از این طریق بر حسی از بستار و تمامیت به مثابه یک عامل تعیین کننده در روایت انگشت می‌گذارد. این در حالی است که *شلومیت ریمون کنان* ماهیت زمانی روایت را اصل می‌داند: توالی زمانی چند رویداد کمترین ضرورت برای ساخته شدن یک داستان است... علیت اغلب می‌تواند در بطن زمانمندی نمایان شود. در نظریه پیرینس نکته ارزشمندی وجود دارد مبنی بر اینکه روایت نوعی دانش است، روایت که از واژه لاتین *genarus* به معنای دانستن ریشه گرفته است راهی است برای دخالت در معنای رویدادها، درک جلوه های تأثیرگذار یک کنش و فهم نقش زمان و کار و بار انسان. روایت صرفاً آنچه را که اتفاق افتاده باز نمی‌تابد، آنچه را که می‌تواند اتفاق بیفتد کشف و ابداع می‌کند، صرفاً تغییرات وضعیت را واگویی نمی‌کند، آنها را به صورت اجزای دلالتگر کل‌های دلالتگر می‌سازد و تفسیر می‌کند. مهم‌تر از همه شاید این باشد که روایت با کشف طرح‌های معنادار در سلسله های زمانی زمان را رمزگشایی می‌کند. و زمانمندی انسان‌ها را به مثابه هستی‌های زمانی توضیح می‌دهد. (استم و دیگران ۱۳۷۷: ۱۲۰)

با توجه به تعاریف مذکور ویژگی‌های اصلی روایت عبارتند از: هدفمندی؛ توالی؛ علیت؛ زمان؛ مکان؛ شخصیت؛ کنش؛ رویداد؛ واگویی.